

SYNTHESIS

Τεύχος 2 Αθήνα, 30 Οκτωβρίου 2021

«Ω, πόσον άξιον γέλωτος θέαμα ήθελεν σταθή, αν καθ' υπόθεσιν ήρχετο μία γενική θέλησις των όσων δεν έχουν χρυσάφι, να σηκώσουν την υπόληψιν από αυτό δι' ολίγον καιρόν! Ω, της ταλαιπωρίας των πλουσίων! Πόσοι από αυτούς ήθελον μείνει πάντοτε εις το κρεβάτι, μην έχοντας τον δούλον, ή την δούλην να τους σηκώση! Πόσοι ήθελον κατακοπρισθή επάνω των, μην ηξεύροντες πώς να λύσουν τα δεσίματα των φορεμάτων των! Πόσοι ήθελον σκωληκιάσει καθήμενοι, μην ηξεύροντες να περιπατήσουν! Πόσοι άλλοι ήθελον μείνει γυμνοί μην ηξεύροντες πώς να ενδυθώσι! Και αναμφιβόλως ήθελον απεθάνει οι περισσότεροι από πείναν, μην έχοντας ποίον να τους μαγειρεύση. Ω, πράγμα γελοιώδες, οπού ήθελεν σταθή! Ανθρωπότης, ανθρωπότης, έως τότε να μην βλέπης με τα ομμάτια ανοικτά!»

Αποσπάσματα από την *Ελληνική Νομαρχία: Ήτοι Λόγος Περί Ελευθερίας, παρά Ανονίμου του Έλληνοσ, Ιταλία, 1806*

«The Greeks will never be independent; they will never be sovereigns as heretofore, and God forbid they ever should! but they may be subjects without being slaves. Our colonies are not independent, but they are free and industrious, and such may Greece be hereafter.

At present, like the Catholics of Ireland and the Jews throughout the world, and such other cudgelled and heterodox people, they suffer all the moral and physical ills that can afflict humanity. Their life is a struggle against truth; they are vicious in their own defense. They are so unused to kindness, that when they occasionally meet with it they look upon it with suspicion, as a dog often

beaten snaps at your fingers if you attempt to caress him. “They are ungrateful, notoriously, abominably ungrateful!”—this is the general cry. Now, in the name of Nemesis! for what are they to be grateful? Where is the human being that ever conferred a benefit on Greek or Greeks? They are to be grateful to the Turks for their fetters, and to the Franks for their broken promises and lying counsels. They are to be grateful to the artist who engraves their ruins, and to the antiquary who carries them away; to the traveller whose janissary flogs them, and to the scribbler whose journal abuses them. This is the amount of their obligations to foreigners».

Lord Byron, *The Poetical Works*, Λονδίνο, 1935, p. 864, Notes to *Childe Harold's Pilgrimage*

«Οι περισσότεροι ήταν κουρελήδες και οπλισμένοι με ελαττωματικά όπλα [...] μερικοί είχαν λόγχες που τις είχαν κατασκευάσει μόνοι τους. “Τι μας ενδιαφέρει;” έλεγαν “θα οπλιστούμε με τα λάφυρα των εχθρών μας”. Τους λυπήθηκα μαζί και τους θαύμασα».

Απόσπασμα από το έργο του Γάλλου φιλέλληνα Olivier Voutier, *Memoires sur la guerre actuelle des Grecs*, Παρίσι, 1823, σελ. 63

«[...] Έπεσαν πέντε-δέκα ντουφέκια, “Τούρκοι”, ηκούσθη, “έφθασαν από όπισθεν”, “Τούρκοι”, άλλος “από έμπροσθεν” – μπερδευμένοι λαός, ζώα, πρόβατα, βόϊδια – θεέ μου, εβγήκεν μια φωνή κλαύματος γενικού οπού τρώμαξεν η ψυχή του ανθρώπου, όσον σκληρή και αν ήτον. Απέρασεν, δεν ήτον τίποτες. Και

αν ήτον, πού τάξη, πού υπακοή, πού στρατιώτης, πού ηθικόν στρατιώτου πλέον».

Ο Νικόλαος Κασομούλης περιγράφει σκηνές από την υποχώρηση των κατοίκων της περιοχής του Ασπροποτάμου (Αχελώου) το 1823, στη διάρκεια της εκστρατείας του Μουσταφά Μπουσάκλη, Πασά της Σκόδρας, *Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επανάστασεως των Ελλήνων (1821-1833)*, Γιάννης Βλαχογιάννης (εισαγωγή - επιμέλεια), Αθήνα, 1939, τ. 1, σελ. 332

«[...] Τ. Η ιδιοκτησία, η τιμή, και ασφάλεια εκάστου Έλληνος και παντός ανθρώπου εντός της επικράτειας ευρισκομένου είναι υπό την προστασία των νόμων. Θ. Εις την Ελληνικήν επικράτειαν ούτε πωλείται, ούτε αγοράζεται άνθρωπος, αργυρώνητος δε παντός γένους και πάσης θρησκείας, άμα πατήσας το Ελληνικό έδαφος, είναι ελεύθερος και από τον δεσπότη αυτού ακατάζητος.

Πε'. Τα βασανιστήρια καταργούνται διά παντός καθώς και η ποινή της δημεύσεως.

Πζ'. Συστηματικώς να οργανωσθή η εκπαίδευσις της νεολαίας και να εισαχθή καθ' όλην την επικράτειαν η αλληλοδιδασκτική μέθοδος από την Διοίκησιν [...]

Αποσπάσματα από τον Νόμο της Επιδαύρου, τροποποίηση του Προσωρινού Πολιτεύματος της Ελλάδος, όπως αυτός ψηφίστηκε στη διάρκεια της Β' Εθνοσυνέλευσης στο Άστρος (Απρίλιος 1823)

«Σεβαστή Εθνική Συνέλευσις, Παρρησιάζομεν εις την σεβαστήν Εθνικήν Συνέλευσιν τον παρ' ημών ζητηθέντα υποθετικόν λογαριασμόν των εσόδων και εξόδων του παρόντος έτους κατά το ψήφισμα του αριθμού Ι5' εις τας δ' του Απριλίου.

Διά μεν τα έξοδα, στοχαζόμεθα, ότι πλησιάζομεν εις την αλήθειαν διά δε τα έσοδα, επειδή καμίαν πληροφορίαν περί των εθνικών κτημάτων και περί των ιδιοκτησιών δεν έχομεν, δεν εδυνήθημεν να κάμωμεν σκέψιν καμίαν, αλλ' υπεχρεώθημεν να λάβωμεν γνώσεις παρά των προυχόντων παραστατών και πληρεξουσίων της εκάστης των επαρχιών της επικρατείας και ν' απεράσωμεν τόσα, όσα αυτοί επρόβαλαν.

Σεβαστή Εθνική Συνέλευσις θέλει παρατηρήσει με λύπην της και θαυμασμόν της ότι τα έσοδα, ως προς τα έξοδα, δεν είναι το ουδέν [...]

Καλύβια τη ιβ' Απριλίου, αωκγ'

Διά τὰ ύποθετικά άναγκαία έξοδα τής 'Ελλάδος

Διά 51.000 στρατιώτας, ψωμί τους πρὸς 200 δράμια ἀλεύρι ἐκάστου κάθε ἡμέραν, εἰς ἕνα μῆνα βατζέλια 30.000, πρὸς γρόσια 10 τὸ βατζέλι ...	γρόσια	300.000
Κρέας τῶν ἀνωθεν στρατιωτῶν, πρὸς 200 δράμια τοῦ καθενὸς τὴν ἡμέραν, εἰς ἕνα μῆνα ὀκτώδες 765.000, πρὸς 30 παρᾶδες ἢ ὀκτᾶ ..	»	573.750
Διά 51.000 τζαρούγια εἰς ἕνα μῆνα, πρὸς γρόσια 1 τὸ ζευγάρι	»	51.000
Διά 26.500 στρατιώτας, οἱ ἐκστρατεύοντες, μισθὸς πρὸς 25 γρόσια τὸν μῆνα	»	662.500
Διά 18.300 στρατιώτας, οἱ παλιορκοῦντες τὰ φρούρια, πρὸς 20 γρόσια τὸν μῆνα	»	366.000
Διά 6.050 στρατιώτας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν 'Ελλάδος καὶ φυλακὰς φρουρίων, πρὸς 15 [γρόσια] τὸν μῆνα	»	90.750
Διά 60 καράβια, πρὸς 13.000 γρόσια τὸ καθένα τὸν μῆνα, γρόσια 780.000		
Τὰ τοῦ πολέμου ἐφόδια τῶν καραβίων ...	»	400.000
	γρόσια	1.180.000
Διά 40.000 στρατιωτῶν ἐφόδια πολεμικὰ τῆς ξηρᾶς, δι' ἕνα μῆνα	γρόσια	400.000
'Εξοδα ὄλων τῶν ὑπουργῶν τῆς 'Ελλάδος, τὸν μῆνα	»	500.000

Τ' ἀνωθεν ἐξοδα θ' ἀκολουθοῦν ἀπὸ α' Μαΐου ἕως α' Νοεμβρίου, ὡς ἀνωθεν διὰ δὲ τοὺς ἄλλους ἕξ μῆνας, στοχαζόμεθα ν' ἀκολουθήσουν τὰ ἡμισυ.

1823 τῆ 11 'Απριλίου Καλύβια

Εἰς κρασί, 300 δράμια τοῦ καθενὸς τὴν ἡμέραν, κάμνουν τὸν μῆνα βαρέλλες 50, πρὸς γρόσια 16 τὴν βαρέλλαν »	800
Εἰς ρακί, ὀκτῶδες 120, πρὸς γρόσια 2 τὴν ὀκτῶν »	240
Εἰς λάδι » 80 » » 2 » » »	160
Εἰς κρέας » 800 » » 1 » » »	800
Εἰς ρύζι » 200 » παρῶδες ἢ ὀκτῶ 30 »	150
Εἰς τυρὶ » 390 » » » » 60 »	585
Εἰς ἐλαίας » 300 » » » » 24 »	180
Εἰς ὄσπρια » 240 » » » » 20 »	120
Εἰς κρομμύδια » 500 » » » » 10 »	125
Εἰς ξίδι » 200 » » » » 12 »	60
Εἰς ξόλα τῆς φωτιᾶς »	70
	γρόσια 10.880

Ἐξοδα παλαμίσματος ἐνὸς καραβίου
σαβούρωμα καὶ ξεσαβούρωμα

2 ἡμεροδύλια ἀνθρώπων 40 διὰ ξεσαβούρωμα καραβίου, ἡμεροδύλια	80
2 ἡμεροδύλια ἀπὸ 30 ἀνθρώπων τὴν ἡμέραν, ἡμεροδύλια	60
Διὰ παλάμισιν τοῦ καραβίου, 2 ἡμεροδύλια 30 ἀνθρώπων, ἡμεροδύλια	60
	ἡμεροδύλια 200
	πρὸς γρόσια 3 γρόσια 600
150 ὀκτῶδες ἄλειμμα, πρὸς γρόσια 3 τὴν ὀκτῶν	» 450
50 καϊκὲς σαβούρα, πρὸς γρόσια 10 τὸ καϊκί	» 500
Εἰς τροφὴν τῶν 200 δουλευτῶν εἰς παλάμισιν, σαβούρωμα καὶ ξεσαβούρωμα	» 300
Εἰς λιανικὰ ἔξοδα	» 400
	γρόσια 13.130

Αποσπάσματα ἀπὸ τον πρῶτο υποθετικὸ προϋπολογισμὸ του ελληνοκράτους, ὅπως αὐτὸς σχεδιάστηκε ἐν ὄψει τῆς Β' Ἐθνοσυνέλευσης στο Ἄστρος, το 1823, Παρατίθεται στα: *Αρχεῖα Ἑλληνικῆς Παλιγγενεσίας*, τ. 3, Βουλὴ των Ἑλλήνων, Αθήνα, 1971, σελ. 113-116

«Κατάλογος εἰς φαμελίας οπού εὐρίσκονται ἐδὼ αφημένες ἀπὸ τους πρῶτους Σουλιώτες οπού ἐμίσεισαν

Κίτζος Κώστας Νταγκλῆς, ἄρρωστος, ἡ γυναίκα του καὶ τρία παιδιά	5
Παιδιά του Αναστάση Νταγκλῆ οπού εἶναι πέρα. 1	
Ο ἀνθρωπὸς τους ονομάζεται Λάμπρος Μπου- λίτζας	1
Κώστας Δάκης, λαβωμένος, καὶ ἡ γυναίκα του ...	2
Γυναίκα του Φωτοβάση καὶ δυο παιδιά	3
Γυναίκα του Λάμπρου Κάντζου καὶ τρία παιδιά..	4
Γυναίκα του Φώτου Κουτζούκου	1

1823 Φεβρ. 11. Κατὰ την σύμβασιν οπού ἐγίνε καὶ με ἄλλους ἐλάβε ο Κίτζος Νταγκλῆς διὰ τες ἀνωθεν δεκαεπτὰ ψυχές, πρὸς γρ. 5 την πάσα μία, κολωνάτα δώδεκα καὶ ὀβολα 75 διὰ ἕναν μῆναν.
Κίτζος Κώστας Νταγκλῆς»

Κατάλογος Σουλιωτῶν προσφύγων στην Κεφαλονιά το 1823. Παρατίθεται στο: *Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας*, αρ. 5, *Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλέξανδρου Μαυροκορδάτου*, Ἐμμ. Πρωτοψάλτης (ἐπιμ.), τ. 3 (Ἐγγραφα του 1823), Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Αθήνα, 1968, σελ. 102-103

«[...] Ἡμεῖς, υψηλότατε, δεν ἔχομεν πόλεμον με τους Ἀρβανίτας, καὶ ἀν δεν ἤρχοντο να μας φορτωθῶν, ποτὲ δεν θηέλαμε τους φορτωθῆ· δεν μας πειράζει τελείως ἀν ο ἕνας πιστεύῃ τον Μωάμεθ καὶ ο ἄλλος τον Χριστόν· αὐτὸ ἀς το ἐξετάση ο Θεός, εἰς τον οποιόν ὄλοι μας θε να δώσωμεν την ψυχὴν. Εἰς αὐτόν τον κόσμον θέλομεν να εἴμεθα ἐλεύθεροι καὶ να ζούμε ἀπὸ κάτω ἀπὸ τους νόμους μας, καθὼς καὶ ὄλα τα ἄλλα ἐλεύθερα ἔθνη ζουν ἀπὸ κάτω ἀπὸ τους ἐδικούς των, καὶ ὄχι να εἴμεθα σκλάβοι, ἐπειδὴ οὔτε οἱ πρόγονοί μας ἦτον σκλάβοι κανενός. Ὅταν ἔχομεν αὐτά, με ὄλους ὄσοι θέλουν την φιλίαν μας, εἴμεθα φίλοι, καὶ φίλοι πιστοὶ καὶ ἀχώριστοι, διότι κανενός κακόν δεν θέλομεν καὶ μάλιστα, ὄταν ἠμπορούμεν, ἔχομεν ευχαρίστησιν να βοηθούμεν ὄσους κατατρέχονται ἀδίκα [...]»

Ἀπόσπασμα ἀπὸ γράμμα του Ἀλέξανδρου Μαυροκορδάτου πρὸς τον Ομέρ Βρυώνη, ὄπου ἐξετάζεται ἡ πιθανότητα συμμαχίας Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν πολεμάρχων. Παρατίθεται στο: *Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας*, αρ. 5, *Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Ἀλέξανδρου Μαυροκορδάτου*, Ἐμμ. Πρωτοψάλτης (ἐπιμ.), τ. 3 (Ἐγγραφα του 1823), Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Αθήνα, 1968, σελ. 3-4

Το «ταξίδι» των αγγλικῶν δανείων...

«Ἀδελφε!

Εἰς τας 2 του τρέχοντος (ἐν. 2 Νοεμβρίου 1823), ἀφήσαντες το ἀκάθαρτον καὶ κακορρίζικον καθαρτήριον (ἐνν. λοιμοκαθαρτήριο, λαζαρέτο) τῆς Κεφαλληνίας,

εφθάσαμεν εδώ ύστερον από μίαν τριήμερον κινδυνώδη θαλασσοπορίαν. Τα κύματα της θαλάσσης, πλέον τρομερά παρά τους κρημνούς, τους οποίους απηντήσαμεν εις την ξηράν, παρ' ολίγον ήθελαν μας αναγκάσει να καταβώμεν, και χωρίς να έχωμεν όρεξιν, εις την επικράτειαν του Ποσειδώνος. Ο Λουριώτης και Πολυζωΐδης εξέρασαν ως και τα συκάτια των' ο πρώτος και θερμασμένος, και εις τοιαύτην εμμέσως κατάστασιν ευρισκόμενος, δεν έπαυσε φωνάζων προς τον ναύκληρον συνεχώς τα όρτζα και βότζα, οδηγούμενος από την ναυτικήν πυξίδα. [...] Σήμερον λοιπόν προς εσπέραν ετοιμαζόμεθα ν' αναχωρήσωμεν με ταύτην την καλήν και ασφαλή ευκαιρίαν, και ελπίζομεν από τας ευχάς όλων των φίλων συνοδευμένοι, να φθάσωμεν εις διάστημα ενός μηνός εις Λονδίνον [...]

Ο Ιωάννης Ορλάνδος περιγράφει στον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο την αρχή του ταξιδιού για την Αγγλία, όπου θα ξεκινούσαν οι διαπραγματεύσεις για τη σύναψη του πρώτου δανείου. Παρατίθεται στο: *Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας*, αρ. 5, *Ιστορικών Αρχείων Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου*, Εμμ. Πρωτονόλης (επιμ.), τ. 3 (Εγγραφα του 1823), Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1968, σελ. 599-601

«[...] Κατά την παροιμίαν, εν ταύτη τη εποχή και το σκυλί δεν εγνώριζε τον αφέντη του, συγγενείς τους συγγενείς, φίλοι τους φίλους, αδελφοί τους αδελφούς, γονείς τα τέκνα, και ταύτα τους γονείς παρήτουν επί μόνη τη προσδοκία του χρυσού. Εκοιμάτο τις εν μέσω πολλών φίλων και εξυπνών ευρισκόμενος εν μέσω εχθρών ή έρημος. Τόσο μεγάλη η του χρυσού προσδοκώμενη δύναμις [...]

Μιχαήλ Οικονόμου, *Ιστορικά της Ελληνικής Παλιγγενεσίας*, Αθήνα, 1873, σελ. 440-441

«[...] Αρκεί να είχες έναν βουλευτήν ή ένα γραμματικάκι φίλον, η δουλειά σου τελείωνεν. Όλοι οι εν τοις πράγμασι συνήργησαν και διά τους συγγενείς των και τους φίλους των και εκάρπισαν τόσοι προβιβασμοί, όσοι δεν ήλπιζεν κανένας. Κανένας δεν ζητούσεν χρήματα του βαθμού. Αι στρατολογία, και αυτά έδίδοντο απόλυται, και έπειτα ο λογαριασμός εγίνονταν από την απόδειξιν του επιθεωρητού. [...] Και αν η προαίρεσις των στρατιωτικών ήτον καλή ως προς τα καθεστώτα, που τους άφηναν εις ησυχίαν οι πολιτικοί με τας κενοδοξίας των και τα πάθη των;»

Νικόλαος Κασομούλης, *Ενθουμήματα Στρατιωτικά της Επανάστασεως των Ελλήνων (1821-1833)*, Γιάννης Βλαχογιάννης (εισαγωγή - επιμέλεια), Αθήνα, 1939, τ. Β', σελ. 25

«[...] Ο καθένας που φανταζόταν πως κάτι είναι, φλεγόταν από την επιθυμία να τεθεί επικεφαλής μιας ομάδος ενόπλων ανδρών. Έτσι, εκατοντάδες πολίτες τριγυρνούσαν στους δρόμους του Ναυπλίου με ασκήρια από φουστανελοφόρους ακολούθους πίσω τους, σαν τους σκωτσέζους καπετάνιους. Φαναριώτες και γιατροί που φορούσαν τρύπιες ρεντιγκότες τον Απρίλη του 1824 και που περνούσαν με μια μπουκιά ψωμί, προτού καλά-καλά τελειώσει το καλοκαίρι πέταξαν το προσωπίο και παραδόθηκαν σε όλο το μεγαλείο της ληστρικής ζωής. Σουλατσάριζαν φορώντας πλούσιες αλβανικές φορεσιές, έλαμπαν όλοι από τα αστραφτερά και αχρησιμοποίητα άρματά τους. [...] Την ακολουθία τους συμπλήρωναν μικρόσωμοι βαστάζοι των τσιμπουκιών τους και θεόρατοι σωματοφύλακες. – Όποιος μπορούσε να λησμονήσει πως το Ναύπλιο ήταν η πρωτεύουσα ενός πολύ φτωχού έθνους, που πάλευε μέσα από τη στέρηση για την ελευθερία του, μπορούσε και να απολαύσει υπέροχο θέαμα [...] Οι οπλαρχηγοί είχαν δικαίωμα να στρατολογήσουν κάτω από τις προσωπικές τους σημαίες περισσότερους από τριάντα χιλιάδες άνδρες. Τα χρήματα για την μισθοδοσία αυτών των ανδρών έβγαιναν από το αγγλικό δάνειο. Κανέναν έλεγχο δεν ασκούσε η ελληνική κυβέρνηση στον στρατό αυτό. Έτσι λοιπόν, κανένα μέτρο δεν πάρθηκε, ούτε καν για να επαληθεύσουν τον αριθμό των ανδρών που έπαιρναν μισθό και συσσίτιο. Όλα τα είχαν παρατήσει στους οπλαρχηγούς. [...]

Γεώργιος Φίνλεϋ, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. Β', εκδ. Αφοί Τολίδη, Αθήνα, 1973, σελ. 42-47

«Τα δάνεια εδυνάμωσαν την κυβέρνησιν του Κουντουριώτη και η δύναμη την έκαμε μόνιμη [...]

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, *Διήγησις Συμβάντων της Ελληνικής Φυλής από τα 1770 έως τα 1836*, Αθήνα, 1846, σελ. 112

«Άπληστοι ανόητοι, χάσατε τα λεφτά σας και σας άξιζε να τα χάσετε [...] η υποκρισία σας βρήκε την ανάλογη τιμωρία. Εσείς χρηματομεσίτες ήσασταν πάντα οι θανάσιμοι εχθροί των ελευθεριών των Άγγλων, εσείς

που είστε εβραίοι στην ψυχή και Χριστιανοί στο θρήσκευμα [...] εσείς που στέλνετε ξένα στρατεύματα να καταπιέζουν τους λαούς, εσείς που υποκρινόσαστε με μεγάλο ζήλο ότι υπερασπιζόσασταν την υπόθεση των Ελλήνων για ελευθερία, εσείς που την υπερασπιζόσασταν με τέτοιο τρόπο και με τη σκέψη να σας αποφέρει 10%-15% στα λεφτά σας. Ανέμελοι διάβολοι που θρηνείτε γιατί χάσατε και το κεφάλαιο και τον τόκο».

Από τον αγγλικό Τύπο της εποχής. William Cobbett, «To the Greek Bondholders», *William Cobbett's Weekly Political Register*, Λονδίνο, 29/9/1827

«Τελικά οι Έλληνες αντιπρόσωποι πέτυχαν: α) τη σύναψη ενός αρχικού κεφαλαίου 800.000 ταλήρων, β) διορία αποπληρωμής 36 ετών, γ) ορισθέντα τόκο 5%. [...] Ως εγγύηση δίνονταν για την πληρωμή των τόκων το σύνολο των δημοσίων εσόδων και για την πληρωμή του κεφαλαίου το σύνολο των «εθνικών γαιών». Την έκδοση του δεύτερου δανείου, σε μεγάλο βαθμό, ανέλαβε ο τραπεζικός οίκος Ricord. Συνίστατο σε ονομαστικό κεφάλαιο 2.000.000 λιρών στερλίνων, διαιρεμένου σε 200.000 ομολογίες των 100 λιρών η καθεμιά. Αυτές εκδίδονταν προς 55 ½ της ονομαστικής τους αξίας, απέφεραν δηλαδή καθαρό κεφάλαιο 1.100.000 λιρών. Μέσα από διάφορα ποσά που εξέπιπταν, το τελικό ποσό που εκταμιεύτηκε ήταν 816.000 λίρες στερλίνες. Σε χέρια Ελλήνων έγινε δυνατό να φτάσει ένα ποσό περίπου 232.558 λιρών, ποσό δηλαδή μικρότερο του πρώτου δανείου. [...] Η χρηματική αδυναμία και κυρίως η διασπάθιση των ποσών που προηγήθηκε, εκφράστηκε, πολύ χαρακτηριστικά, στην αδυναμία εξεύρεσης πόρων για το πολιορκημένο Μεσολόγγι. [...] Είναι χαρακτηριστικό ότι η “Καρτερία”, το πρώτο ελληνικό ατμόπλοιο, έφθασε στην Ελλάδα τον Σεπτέμβριο του 1826. Εκτός αυτής όμως, προβλεπόταν ένα ποσό 160.000 λιρών για την κατασκευή άλλων πέντε πλοίων, απ’ τα οποία ένα κάηκε στη διάρκεια της ναυπήγησης και δύο άλλα, αν και ναυπηγήθηκαν, δεν έφτασαν ποτέ στην Ελλάδα. Τελικά μπόρεσαν να φτάσουν τα άλλα δύο, και αυτά προς τα τέλη φθινοπώρου του 1828. Πάνω από 100.000 λίρες προβλέπονταν, επίσης, για τη ναυπήγηση οκτώ φρεγατών στα ναυπηγεία των Η.Π.Α. [...] Παρά τις προσπάθειες του απεσταλμένου της Εθνικής Διοίκησης στις Η.Π.Α., Χιώτη εμπόρου Αλ. Κοντόσταυλου, να επιταχυνθεί

η ναυπήγηση των φρεγατών, εντούτοις μόνο αυτή η μία φρεγάτα, η “Ελλάς”, έγινε δυνατό να φτάσει στη χώρα το Νοέμβριο του 1826 [...]

Κείμενο που αξιοποιήθηκε στη φάση προετοιμασίας του *Synthesis*, για το οποίο αντλήθηκαν στοιχεία από τα έργα των: Ανδρέα Μ. Ανδρεάδου, *Ιστορία των Εθνικών Δανείων, Μέρος Α΄, Τα Δάνεια της Ανεξαρτησίας (1824-1825) – Το Δημόσιον Χρέος επί της βαναρικής Δυναστείας*, Αθήνα, 1904· Μαρίας-Χριστίνας Χατζηγιάννου, *Το προπατορικό χρέος*, εκδ. Gutenberg, Αθήνα, 2013

«[...] Εν τη διαληφθείση εκστρατεία ήσαν “επί του Μιλτιάδου μου” οι ακόλουθοι ναύται μισθοδοτούμενοι ως ακολούθως:

Γεώργιος Σαχίνης, Πλοίαρχος,	ουδέν
Ανδρέας Ζερβός, Αξιωματικός,	γρόσια 150
Δημητρός Χρόνης, Ναύκληρος,	γρόσια 150
Φίλιππος Τρέχας, Πηδαλιούχος,	γρόσια 100
Νικόλαος Σαχίνης, Πηδαλιούχος,	γρόσια 80
Νικόλαος Φρατζέσκου, Ναύτης,	γρόσια 90
Δημήτριος Ντέγκας, Ναύτης,	γρόσια 85
Νικόλαος Καραμανώλης, Ναύτης,	γρόσια 80
Αθανάσιος Κάλος, Αποθηκάριος,	γρόσια 80
Νικόλαος Λουλός, Ναύτης,	γρόσια 60
Ανδρέας Μπαρμπέρης, Ναύτης,	γρόσια 70
Γεώργιος Κρητικός, Ναύτης,	γρόσια 65
Παναγιώτης Κουρούπης, Ναύτης,	γρόσια 50
Πέτρος Σύρμης, Υπηρέτης μου,	γρόσια 60
Αθανάσιος Γκιρσάρας, παις,	γρόσια 30
Ιωάννης Ν. Σαχίνης, παις,	γρόσια 30
Δημήτριος Βάμβας	Χωρίς Μισθόν»

Απόσπασμα από το «Ημερολόγιον των κατά θάλασσαν εκστρατειών τού εκ της νήσου Ύδρας πλοίαρχου Γεωργίου Σαχίνη επί του βρικίου “Ο Μιλτιάδης”, υπό την οδηγίαν του ναυάρχου Ανδρέου Μιαούλη», εκδ. από τα Γ.Α.Κ. – Ίδρυμα Μποδοσάκη, *Εβγήκαμεν εις τα πανία...*, Αθήνα, 2020, εγγραφή 20/6/1825

«[...] Οι ναύται μας όλοι και οι λοιποί γογγύζουν, διότι κάμποσα πλοία μας, σταλμένα εις τον πόλεμον

ως ημείς, αντί να έλθουν εις την ανάγκην, εγύρισαν πριν τελειώσουν το μηνιαίον ή και έκαμαν πρέζας (ενν. λείες) μόνον διά τον εαυτόν των, ωσάν να εστάλθησαν διά τούτο εξεπίτηδες, και ωσάν να μην είναι και αυτά πλοία του στόλου. [...] Ιδού πώς διαλύεται ο στόλος μας, αυτός ο συνδεμένος τόσον σφικτά, ως αράχνη. [...] Το κακόν προέρχεται, δεν αμφιβάλω, από τους καπιταναίους των πλοίων και όχι από τους ναύτας, καθώς αυτοί λέγουν. Αλλά και αν τινες ναύται καμμίαν φοράν θελήσουν τοιαύτην αταξίαν, οι καπιτάνοι αυτοί δεν θέλουν να τους εμποδίσουν. Αγαπούν με τοιαύτην πρόφασιν να ωφεληθούν, χωρίς να συλλογίζονται περισσότερον [...]

Αποσπάσματα από γράμματα του Ανδρέα Μιαούλη προς τους προκρίτους της Ύδρας τον Αύγουστο του 1825. Παρατίθενται στο: Αντώνιος Λιγνός, *Αρχαίον Κοινότητος Ύδρας*, τ. 11 (1825), Πειραιάς, 1929, σελ. 464-464, 470-471

«Η δημοσίευσις είναι ψυχή της δικαιοσύνης.

Ήλθεν ο καιρός καθ' ον αι αλήθεια ακούονται, και τόσον τρομερότερον αντηχούν, καθ' όσον βραδύτερα συμβαίνει η διασάλπιγξις των. Η διά του Τύπου δημοσίευσις διαλευκαίνει και διασαφηνίζει τα πάντα, και δίδει το ακριβέστατον μέτρον των πραγμάτων όλων. Της δε επωφελεστάτης ταύτης δημοσιεύσεως όργανα είναι αι εφημερίδες.

Περί της ελευθερίας του Τύπου

Οι Έλληνες έχουν εις το να γράφωσιν ελευθέρως το αυτό επίσης δικαίωμα, καθώς και εις το να πνέωσι και να ζώσι και από κανέναν νόμο το τοιούτον δεν απαγορεύεται. Οι δε περί του Τύπου νόμοι πρέπει να ήναι όμοιοι με τους περί του προφορικού λόγου, διότι και η γραφή δεν είναι και αυτή άλλο τι, ειμή τρόπος, καθ' ον εκφράζομεν τα διανοήματα της ψυχής μας. Έκαστος πολίτης, οποιασδήποτε καταστάσεως, υπόκειται εις ευθύνας των έργων και λόγων του. Αι θύραι των δικαστηρίων μας είναι ανεωγμένοι και οι νόμοι θεωρούν τον δυστυχέστερον χωρικών εξ' ίσου με τον πλουσιότερον άρχοντά της Ελλάδος. Τουλάχιστον τοιουτοτρόπως εκφράζεται το εξαίρετον πολιτικόν ημών συνταγμα».

Ελληνικά Χρονικά, φ. 6, Μεσολόγγι, 19.1.1824, σ. 3.

«Άπο τούς φοβερούς γκρεμνούς, τις χαμηλές κοιλάδες και τὰ ψηλά βουνά, άπο τήν έρημιά τών ποταμών και τής θάλασσας, άπο τούς δρόμους, τις σπηλιές, τὰ πηγάδια, άκόμη και μέσα άπο τὰ ζεστά κρεβάτια, σηκωθείτε, ώ σφαγμένοι τής Έλλάδας, και προσευχηθείτε!»

Διονύσιος Σολωμός, «Οι σφαγμένοι της Ελλάδας», στο: Διονύσιος Σολωμός, *Ποιήματα και Πεζά*, Στυλιανός Αλεξίου (εισαγωγή - επιμέλεια), Αθήνα, εκδ. Στιγμή, Αθήνα, 1994

«If thou regret'st thy youth, why live?

The land of honourable death

Is here: – up the field, and give
away thy breath

Seek out – less often sought than found,

A soldier's grave – for thee the best;

Then look around, and choose thy ground,

And take a rest»

Απόσπασμα από το ποίημα του Lord Byron «On this day I complete my thirty-sixth year», γραμμένο στο Μεσολόγγι, 22 Ιανουαρίου 1824

Οι «φωνές» των γυναικών....

«Σεβασμιώτατε άγιε αρχιμανδρίτα

Με το δουλικόν μου γράμμα δηλοποιώ, ηξεύρεις την δυστυχίαν μου άγιε αρχιμανδρίτα, πως ήμουν και πως εκατήντησα η άθλια και δεν έχω πού να ειπώ το παράπονό μου. Όμως πρώτα έχω τον επουράνιον θεό και δεύτερα τη σεβασμίότη σου, οπού είμασθε έξι ψυχές όλοι αδύνατοι και δεν ημπορούμε να υποφέρωμε. [...] Τον περσινόν καιρόν τον Γενάρη επάνδρευε ο Μπελόκας το παιδί του και εις τον γάμον επάνω οπού έφευγαν οι συμπέθεροι και έριναν ντουφέκια, μου εσκότωσαν το μουλάρι μου, οπού εκείνο είχα η πτωχή να αναστήσω τα παιδιά μου. Και αν έχω δίκαιον ναν το λάβω. Ειδεμή να ηξεύρω.

Μένω ξαναπροσκυνώντας

1823 Μαΐου 21, Τριμπολιτζά

Ταπεινή δούλη σας

Θανάσενα Ντεργήνα»

«Το Υπουργείον των Εσωτερικών
Προς τον Γενικόν Επιστάτην της επαρχί[ας]
Λεονταρίου

Η Θανάσενα Ντεγρίνα επαρρισιάσθη με αναφο-
ράν της και αιτεί την υπεράσπισιν της Διοικήσεως
διά να θρέψει την ορφανήν φαμιλλίαν της. Επει-
δή έχασε τον άνδρα της εις τον υπέρ της πατρίδος
ιερόν αγώνα είναι χρέος της Διοικήσεως να την
βοηθή. Όθεν διορίζεσαι κατά τον νόμον της Διοι-
κήσεως να δίδης αυτήν από 12½ οκ(άδες) αλεύρι
τον μήναν διά κάθε ψυχήν. Η φαμίλλιά της αυτή
σύγκειται από έξι ψυχάς.

Τριπολ[ιτσα]: 21: Μαΐου 1823:

Ο υπουργ[ός] των Εσωτερ[ικών]
Γρηγόριος Δικαίος»

Γ.Α.Κ. - Κεντρική Υπηρεσία, Αρχείο Γραμματείας των
Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος), φ. 11, έγγρ. 1, λήψη 3-4,
και έγγρ. 13, λήψη 17, και έγγρ. 14, λήψη 18

Τα έγγραφα έχουν αναρτηθεί στην ψηφιακή πλατφόρμα
των Γ.Α.Κ. Αρχειομνήμων <http://arχειομνημον.gak.gr/>
Τα έγγραφα σχετικά με την Ντεγρίνα, όπως και οι επό-
μενες τέσσερις επιστολές γυναικών, περιλαμβάνονται
σε υπό δημοσίευση μελέτη του ιστορικού Δημήτρη
Δημητρόπουλου.

«Προς την έξοχον επί των Εσωτερικών και της
Αστυνομίας

Γραμματείαν της Επικρατείας.

Κάθε άνθρωπος αφ' ου πατήση το έδαφος της Ελλά-
δος, οποιασδήποτε θρησκείας ή έθνους, είναι ελεύ-
θερος, λέγει το ελληνικόν πολίτευμα.

Η υποφαινομένη μετά την δυστυχή αιχμαλωσίαν
της προ πέντε περίπου ετών έως σήμερον, βλέπει
να ενεργήτε κατ' αυτής η μεγαλητέρα κ' ανήκου-
στος τυραννία.

Έτυχεν εις όλον τούτο το διάστημα να δουλεύη
τον ωμώτερον και βαρβαρώτερον ίσως των Ελλή-
νων, τον Νικόλαον Τζοχαντάρην, και να υποφέρη
όσα δύναται να υποφέρη τις νομιζόμενος σκλάβος,
από τοιούτον δεσπότην.[...]

Όθεν αναφερομένη προστρέχει εις τα φιλάνθρω-
πα αισθήματά σας, εξαιτούμενη [...] την ευθυδικίαν
σας την υπεράσπισιν των Νόμων, και δυνάμει αυ-
τών Αον την τελείαν ελευθερίαν της καθό εις ελευ-

θέραν γην, και μάλιστα χριστιανή, Βον το δικαίωμά
του να δουλεύη ελευθέρως, Γον να πληρωθή την
πενταετή δούλευσίν της από τον Νικόλαον Τζοχα-
ντάρην, και Δον να παιδευθή ούτος δι' όσας τυραν-
νίας και παραβιάσεις έπραξε κατά της υποφαινο-
μένης.

Έχουσα δε όλιν την πεποίθησιν εις την δικαιωσύ-
νην και φιλανθρωπίαν της εξόχου ταύτης Γραμμα-
τείας, και ούσα βεβαία ότι δεν θέλει παραβλεφθώσι
τα δικαιώματά της.

Υποσημειείτε με το ανήκον σέβας

Αίγινα, τη 8. 8βρίου 1827

Κυριακούλα, διά χειρός του γράψαντος
Κωνσταντίνου Αντωνίου»

Γ.Α.Κ. – Κεντρική Υπηρεσία, Αρχείο Γραμματείας των
Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος), φ. 109 λήψεις 2-4.

Τα κείμενα έχουν αναρτηθεί στην ψηφιακή πλατφόρμα
των Γ.Α.Κ. Αρχειομνήμων, <http://arχειομνημον.gak.gr/>

«Προς το σεβαστόν Συμβούλιον των Υπουργών

Προ πενήκοντα ήδη ημερών ο Λευθέρης του Μα-
νόλη μπογιατζή επλήγωσε με το σπαθί του εις την
αριστεράν χείρα τον άνδρα μου Αντώνην Λουκό-
πουλον. Η δε πληγή αυτή ήτον θανατηφόρος, και
δια τούτο μετά είκοσι ημέρας απέθανε. Τούτο δε
είναι τόσον αληθινόν, ώστε και αυτός ο Λευθέρης ο
φονεύς του ανδρός μου καυχώμενος το διακηρύττει.
Χθες το εσπέρας εις την θύραν της Αστυνομίας
στεκόμενος έλεγεν προς τον κύριον Εμμανουήλ
αστυνομικόν επιστάτην, και εις κάποιον Σπύρον
μαχαιροποιόν, ότι «εγώ επειδή είμαι κανονιαίρης
κάνω ό,τι θέλω. Προχθές εσκότωσα με το μαχαίρι
μου τον Αντώνην, και μ' όλον οπού με επήγε εις το
Υπουργείον της Αστυνομίας δεν μου έκαμε τίποτε». Στο-
χασθείτε λοιπόν, ω άνδρες σεβάσμιοι, ότι ο
ρηθείς φονεύς του ανδρός μου, όχι μόνον το απάν-
θρωπον τούτο κακούργημα έπραξε, αλλά και άλλα
τοιαύτα σκοπόν έχει να πράξει, και πολλούς με το
παράδειγμά του προς μίμησίν του παρακινεί. Διά
τούτο λοιπόν η εκδικητική δικαιοσύνη συλλαβού-
σα τον ρηθέντα φονέα και παρά πολλών εις τούτο
βεβαιωθείσα και παρ' αυτού του ίδιου φονέως, ας

δώσει εις αυτόν την ανήκουσαν τιμωρίαν, επειδή όχι μόνον τον άνδρα μου εφόνευσεν, αλλά και δύο μου μικρά παιδιά καθ' ημέραν φονεύει με την πείναν και δίψαν, διότι εφόνευσε τον πατέρα των ο οποίος τα έτρεφε.

1823: Ιουλίου 18. Τριπολιτζά.
μεθ' όλον το ανήκον σέβας.
αντώνενα καστρίτισα»

«Προς το Υπουργείον της Αστυνομίας
να διατάξει τον Γεν. Αστυνόμον να συλλάβη τον
Ελευθέριον Μπογιατζή και να τον φυλάξη και να
αναφέρει
Τριπολιτσά, 18 Ιουλίου 1823
Ο Γραμμ. του Συμβουλίου
Γεώργιος Γλαράκης»

Γ.Α.Κ. – Κεντρική Υπηρεσία, Αρχείο Μινιστέρου/
Γραμματείας Αστυνομίας (περιόδου Αγώνος), φ. 7,
λήψη 196-197
Τα κείμενα έχουν αναρτηθεί στην ψηφιακή πλατφόρμα
των Γ.Α.Κ Αρχαιομνήμων, <http://arxeiomnimon.gak.gr/>

«Σεβαστή διοίκησις

Σήμερον παρρισιάζομαι ταπεινώ το σχήματι. Εγώ
διά κακήν μου τύχην ως άνθρωπος, υπανδρεύθην
και έλαβα διά άνδρα μου ένα στρατιώτη του στρα-
τηγού Νικήτα, Μανόλης το όνομά του, ο οποίος
παρευρεθείς εις αυτάς τας περιστάσεις και θανατό-
θη εις Ταλαμανάρα. Κατά δυστηχίαν ευρέθην και
εγώ εις Άργος εις το κονάκι του στρατιγού Νικήτα.
Ελθόντες οι Κρανιδιώται (ενν. τους ανθρώπους
του Εκτελεστικού που έδρευε στο Κρανίδι υπό
τον Γ. Κουντουριώτη) με συνέλαβον, μου έκαμαν
άπειρα βάσανα έγκυος ούσα ως με θεωρείται, και
εν ταυτώ μού επήραν πενήκοντα γρ[όσια] ομού με
μίαν τζαμπακέραν αργυράν και όλα μου τα φορέ-
ματα έμεινα γυμνή και τετραχισμένη. προστρέχω
τη κοινή μητρί υμών τη σεβαστή διοίκηση ίνα
κάμη και εις εμέ το έλεός της. Μένω με όλον το
βαθύτατον σέβας.

Ναύπλιον τη δούλη σας
5 Ιουλίου 1824 αικατερίνα»

Γ.Α.Κ. – Κεντρική Υπηρεσία, Αρχείο Εκτελεστικού
(περιόδου Αγώνος), φ. 13, λήψη 101

Τα κείμενα έχουν αναρτηθεί στην ψηφιακή πλατφόρμα
των Γ.Α.Κ. Αρχαιομνήμων, <http://arxeiomnimon.gak.gr/>

«Όστις αρπάση ή ατιμάση γυναίκα ή θυγατέρα
τινός, αφού ελεγχθή, θέλει καταδικάζεται εις θάνα-
τον, επειδή το έγκλημα αυτό θανατώνει πολιτικώς
την τιμήν όλης της συγγενείας της ατιμαζομένης».

Διαταγή του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, 2 Μαρτίου 1822

«Υπερτάτη Διοίκησις,

Ο τύραννος των νεανικών ψυχών έρωσ κατεδάμασε
και την ψυχήν εμού και Αθανασίου τινός Γιάννη
Σακελλαρίου Μεγαρέως. Ο Αθανάσιος ούτος ορ-
γανίζων προ πολλού να με έχη σύμβιον, και μη
δυνάμενος, μίαν των ημερών, λαμβάνων ευκαιρίαν
καλήν, την απουσίαν της μητρός μου, μ' επήρε και
υπήγομεν εις απωτέρω χωρίον, οπού ενδιατρίψαντες
αρκετάς ημέρας, επεστρέψαμεν εις Μέγαρα, και εκεί
κατ' αμοιβαίον έρωτα και αγάπην συνεδέθημεν,
χαριζόμενοι εις αλλήλους και δακτυλίδια αρραβο-
νιαστικά. Ο νέος θέλει εμέ και εγώ τον νέον. Αλλ'
ο πατήρ του Γιάννης Σακελλαρίου, δεν θέλει, και
βασανίζων τον υιόν του εξώρισε, διά να μην γένη
η στεφάνωσις. Τώρα η δυστυχής εγώ πώς θα κάμω
ήδη έχουσα υπόληψιν γυναικός, και όχι κόρης; Και
ποιος θέλει με στεφανωθή, παρ' αυτός ο εραστής
μου; Όθεν παρακαλώ θερμώς και στενάζουσα την
αγαθήν φιλοστοργίαν της, να επιτάξη, όπου ανήκη
να εκκλητευθώσι ο εραστής μου, και ο πατήρ του
Γιάννης Σακελλαρίου, ενθάδε να εξετασθή το πράγ-
μα, και να ενεργηθή το δίκαιον και το νόμιμον, διά
να μην απολεσθώ η δυστυχής. Ούσα δε βεβαία, ότι
η δικαιοσύνη της η μεγάλη και η αγαθότης εξομαλεί
τα ανώμαλα, και ενεργή δραστηρίως το δίκαιον
μένω μ' όλον το βαθύτατον σέβας

Τη 23 Σεπτεμβρίου 1824: εν Ναυπλίω

Η πατριώτις

Αικατερίνη Αναστάση Τζίκα

(διά χειρός Α. Μαυροκεφάλου)»

«Περίοδος Γ΄
Αριθ. 139
Προσωρινή Διοίκησης της Ελλάδος
Προς το Σεβαστόν Εκτελεστικόν Σώμα
Το Υπουργείον του Δικαίου

Επειδή ηκολούθησεν εις Μέγαρο η αρπαγή μίας παρθένου ονόματι Αικατερίνης, θυγατρός της χήρας Αναστάσενας Γκίκενας παρά του Αθανασίου υιού του Ιωάννου Σακελλαρίου και επειδή το ελληνικόν γένος επιθυμεί την μεταρρύθμισιν και διατήρησιν των χρηστών ηθών της νεολαίας αυτού, διά τούτο το Υπουργείον τούτο επεμελήθη παντοίως να ανακαλύψη τας πηγάς και τους σκοπούς ταύτης της αρπαγής [...] τούτο γνωμοδοτεί ως εφεξής

Α΄ Ότι ο Αθανάσιος υιός του Ιωάννου Σακελλαρίου, ως φθορέυς παρθένου, να μείνη ενταύθα εις φυλακίν μήνας τρεις.

Β΄ Πριν της απαλλαγής του εκ της φυλακής να μετρήση γρόσια πεντακόσια, τα οποία να σταθώσιν ως παρακαταθήκη εις χείρας του εμπόρου κυρίου Εμμανουήλ Ξένου, έως ου η φθαρείσα παρ' αυτού παρθένος Αικατερίνη, να ήθελεν ευρή να υπανδρευθή μετ' άλλου τινός, τα οποία θέλει προστεθούν εις αύξησιν της προικός της.

[...] Την γνώμην ταύτην καθυποβάλλει το Υπουργείον τούτο εις την νουνεχή κρίσιν και επικύρωσιν της Σ[εβαστής] Διοικήσεως και περιμένει την περί τούτου ταχειάν επιταγήν.

Εν Ναυπλίω τη 19 9βρίου 1824
Ο Υπουργός του Δικαίου
Ιωάννης Θεοτόκης»

Γ.Α.Κ. – Κεντρική Υπηρεσία, Αρχείο Εκτελεστικού (περιόδου Αγώνος), φ. 24, έγγρ. 56, λήψεις 116-117 και φ. 38, έγγρ. 31, λήψεις 55-57

Τα κείμενα έχουν αναρτηθεί στην ψηφιακή πλατφόρμα των Γ.Α.Κ. Αρχειομνήμων, <http://arxiomnimon.gak.gr/>

«Αδελφοί, Καπετάν Οδυσσέα και Καπ. Πανουργιά, σας χαιρετούμεν. Σας φανερόνομεν, ότι ημάς ο εχθρός μάς περιεκύκλωσεν από όλα τα μέρη, και ευρισκόμεθα εις μεγάλην στενοχωρίαν, και δεν

ηξεύρομεν τι να κάμωμεν, επειδή οι Μοραΐται δεν θέλουν να μας έλθουν μιντάτι (ενίσχυση). Σας γράφομεν όμως και τούτο, ότι ο Τσελιαντίμπεης και Σκοντριάνος (ενν. τον Μουσταφά Πασά της Σκόνδρας) μάς εμήνυσαν να κάμωμεν πάτα (να κάνουμε συνθήκη) και μη μας επήρεν ο Θεός τα μυαλά, και θα χαθώμεν· μόνον να παραδώσωμεν το Μεσολόγγιον, εις το οποίον να αφήσουν μόνον δώδεκα Τούρκους, και οι Καπεταναίοι να έχουν τα αρματοωλίκια των καθώς και πρώτα, και οι ραγιάδες να δίδουν μόνον ένα χαράτσι και μίαν δεκατιάν και αφ' ου συμφωνήσωμεν, να απεράσουν εις τον Μορέα, και μας λέγουν να υπάγωμεν και ημείς μαζί των. Τα ίδια μας εμήνυσε και ο Ομέρ-πασσάς, μάλιστα με τον Ομέρ-πασσά είναι και ο Γώγος και ο Βαρνακιώτης (ενν. τους Γώγο Μπακόλα και Γεώργιο Βαρνακιώτη, που ήδη εκείνη την εποχή είχαν συνθηκολογήσει με τους Οθωμανούς) και αυτοί έτσι μας γράφουν. Τώρα, αδέλφια, να έλθετε και σεις το γρηγορώτερον να ανταμωθώμεν κατά το Κράβαρι, ή όπου το ευρήτε μονασίπι (όπου το βρείτε σκόπιμο) διά να στοχασθώμεν τι θα κάμωμεν, να το κάμωμεν όλοι εντάμα και να μη πάρωμεν τον κόσμον εις τον λαιμόν μας· επειδή ημείς μοναχοί, και μάλιστα χωρίς ζαϊρέδες (σιτηρά) και τσεπχανέδες (πολεμοφόδια), δεν ημπορούμεν να βαστάξωμεν τον πόλεμον του Σουλτάν Μαχμούτη, και εκεί όπου μας κάμουν χάζι οι σκυλο-Μοραΐται, βλέποντες την σκλαβίαν του τόπου μας, ας τους ίδωμεν και ημείς να τους περνούν εις την Αρβανιτίαν, και θα έχωμεν ευχαρίστησιν ότι θα χαθούν αυτοί προτήτερα, διά τι θέλουν να χάσουν αυτοί ημάς, και ο θεός να μας κρίνη και να μας παιδεύη τον αίτιον. Ως τόσον σάς έχομεν ριτζάν να έλθετε το γρηγορώτερον, ότι μοναχά δέκα πέντε ημέρας βαντέ μας έδοσαν, και έως τότε σώνομεν και τους ζαερέδες μας τελείως, και να μη πάθωμεν κανέν κακόν· τον δε Κ. Ανδρέαν Λόντον, όπου ευρίσκεται εδώ, τον δίδομεν χαμπάρι να απεράση εις τον Μορέα, διά να μη φανώμεν άπιστοι.

Τη 22 Σεπτεμβρίου 1823 Προυσός

Αδελφοί σας

Νικόλαος Τσαβέλλας – Σαδήμας – Καραϊσκάκης – Σαφάκας – Δ. Μακρύς – Ανδρέας Ίσκου – Γεώργιος Κίτσος – Γεώργιος Τσόγκας – Κώστας Μπότσαρης – Γιαννάκης Γιολλάσης»

Ο κόσμος των αρματολών της Ρούμελης. Η αντίθεση με τους Πελοποννήσιους και η δυνατότητα συνθηκολόγησης με τους Οθωμανούς. Παρατίθεται στο: Ανάργυρος Α. Χατζηαναργύρου, *Τα Σπεταιιώτικα*, Αθήνα, 1861, τ. 1, σελ. 403-403

«Αδελφέ του ηλίου, αζάδελφε της σελήνης, χαμερπές και ουτιδανόν ανθρωπάριον Θεόδωρε Νέγρη. Δεν λείπω να βάλω πρώτον κατά πρόσωπον τα καμώματά σου, και έπειτα να τα διακηρύξω εις το γένος των Ελλήνων, και ιδού κάμνω την αρχήν. Εσύ είσαι εκείνος οπού αφάνισες το γένος όσον εδυνήθης, εσύ μ' όλας σου τας τεχνουργίας έκαμες να κατατρέξη ο εις τον άλλον. Εξεύρω, αυθεντεύσας εσύ, όχι μόνον εξήτησες τοσάκις να σηκώσης την ζωήν του οσίου και αγαθού Υψηλάντη, παρά και όλων των αξίων ανδρών του γένους, εσύ εξήτησες να χάσης διόλου το όνομα τούτου του σεβασμίου και αυτό το απέδειξες από το κρέμισμα της σημαίας του, τας καταφρονήσεις των εδικών του και του ιδίου, και από αναξίους οπού έκραξες και τους έδωσες υποσχέσεις, και άλλους έστειλες εις υπουργήματα διά να έβγουν από παράδες. Ο ίδιος είσαι εκείνος οπού εγώ σε γνωρίζω από την Πόλιν, όταν εξητούσες να μάθης την αιτίαν και πόθεν πηγάζει η υπόθεσις της ελευθερίας. [...] Νέγρη, το τέρας της φύσεως, ανδράποδον των χριστιανών και σίχαμα των Ελλήνων, τουρκολάτρη, εσύ εμπόδιζες κάθε καλόν του γένους με κάθε μηχανήν, διά να προχωρούν οι Τούρκοι. Τι εστοχάσθης τους Έλληνας; Βλάχους; Μωρέ δεν εντρέπεσαι με τα γράμματά σου πόσης ξηροκαμπίας οπού γράφεις, δεν έρχεσαι εις αίσθησιν; Μα ο άγιος Θεός γνωρίζει τους σκοπούς σου· και διά να σε κάμη παίγνιον, σου εσήκωσε το κριτικόν, και εσύ εστοχάσθης ότι είσαι αλήθεια ο αδελφός του ηλίου και της σελήνης αζάδελφος. Τον Υψηλάντην εκατηγορούσες ότι εγράφετο πληρεξούσιος, εσύ τόσα κολοκύθια τα σέρνεις. Σε αφήνω με αυτά, και όταν σμιζόμεν εις την συνέλευσιν, θέλει σε τα ειπώ καλύτερα εις όλους τους αδελφούς και μ' επιτηδειότητα, ότι ψευδοδιπλωματικήν φαναριωτικήν, φαναρί τακμηί (ενν. φαναριωτικη ράτσα), δεν εδιδάχθην, ούτε γράμματα από τον πατέραν μου, σπαθί και τουφέκι και αλήθεια να λέγω και τα παλαιά σου κακά που τα ηξεύρουν πολλοί, και σχεδόν όλοι οι πατριώται, έχουν ναγένουν φανερά εις τους Έλληνας.

1822 Δεκεμβρίου 18

Ο πατριώτης
Οδυσσεύς Ανδρίτζου
Αρχιστράτηγος Ελλάδας»

Τα «άρματα» εναντίον των πολιτικών. Ο Οδυσσεύς Ανδρούτσος καταφέρεται εναντίον του Θεόδωρου Νέγρη. Παρατίθεται στο *Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας*, αρ. 5, *Ιστορικών Αρχείων Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου*, Εμμ. Πρωτοψάλτης (επιμ.), τ. 3 (Εγγραφα του 1823), Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1968, σελ. 351-353

Μαρτυρίες από τις εμφύλιες συγκρούσεις

«Τώρα ας έλθω να σας ειπώ διά τους Μοραϊτάς, που κάνουν επανάστασιν, δεν θέλουν διοικητάς, θέλουν να γένη βασιληάς, καθείς εις το χωριό του, να είναι εξουσιαστής να κάμη το δικόν του. Ιδές κεφάλι των Γραικών, που θέλ' να κάμη Γένος, ογλήγορα-ογλήγορα θέλει να 'λθη το τέλος. [...]»

Απόσπασμα από έμμετρο χρονικό που συνέταξε ο νοτάριος (συμβολαιογράφος) Ιωάννης Λαγάνης. Στο: Παναγιώτης Φ. Χριστόπουλος, *Η ιστορία της Επανάστασεως των Ελλήνων, Ένα έμμετρο χρονικό (1821-1827) του Αθηναίου νοταρίου Ιωάννου Λαγάνη*, Αθήνα, 1989, σελ. 93-94

«Μανθάνω ότι τινές θέλουν να παν εναντίον του ειού μου, και των εδικών μου, και ότι παρακινούν και εσάς να κινηθήται μαζί τους· και πληροφορούμαι ότι μερικοί από μερηκά χωρία τούς ηκολούθησαν. Κορίνθιοι προστοχαστήτε το καλά διότι μήτε να λύση τινός εδικού μου, όλα θέλει αποδοθούν εις τους Κορίνθους και ενόσω ζουν εις τον κόσμον Κολοκοτροναίοι και επαρχιώται Καριτινοί αιωνίως θέλει γυρεύεται η εκδίκησις και με ποτάμια αίματα αντρίκια, και γυναίκια δεν θέλει πληροθή, και κάθε φοράν οπού θα περάσουν εδική μου από αυτού, τα πιστρόφια θέλει έχεται γιατί θα το κάμουν ιντερέσσο (συμφέρον)· διά τούτο χρέος μου πατριωτικόν κρίνω να σας γράψω εσείς όλοι να καθήσετε κάτω, και να ησυχάσετε εις τα ίδια σας, και να μην ανακατωθείται εις αυταίς ταις

βρωμοδουλειαίς σας· στοχάζομαι εδικούς μου, και τοιούτοι είστε, και τώρα και πρότερον και εις το εξής ως είμαι παραβέβαιος· τούτο είναι το συμφέρον σας και έτζη ακολουθήσεται και μην κάμεται την ράχην σας κάμπον της μάχης, όπου ούτως κάθε κακόν εις εσάς θέλει αποδοθή, εν ω δεν βλέπω ποίον είναι το καλόν οπου ελπίζεται· οποιόν χωρίον κινηθή θέλει μετανοεί ύστερον ανοφέλευτα.

Τόσον, Τη 24 Φεβρ. 1824, Τριπολιτζά
Ο πατριώτης, Θ. Κολοκοτρώνης»

Ιστορικόν Αρχείον του στρατηγού Ανδρέα Λόντου (1789-1847), τ. Β' (1824), εκδ. οικογένειας Λόντου, Αθήνα, 1916, σελ. 41-42

«Αυτή είναι η εξωτερική μας κατάστασις. Η εσωτερική μας δεν είναι ολιγώτερον αξιοθρήνητη. Ο Μορεάς όλος κατασχιμένος. Νέες φατρίες ανεγείρονται και δεινότερες ίσως από τες πρώτες. Προσπαθούμε, φωνάζομεν, ελέγχομεν, συμβουλευόμεν, πλην τίποτε δεν κατορθώνομεν. Χαίρομαι ότι δεν ευρέθηκες και δεν ευρίσκεσαι εδώ. Ήτον αδύνατον να μην σκοντάψης. Κάτζε, αδελφέ, αυτού οπου είσαι και αν δεν σου γράψω να ελθής, μην ελθής και φρόντιζε τα συμφέροντα αυτού του μέρους [...]

Από επιστολή του Σπυρίδωνα Τρικούπη προς τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, Ναύπλιο, 30/6/1824. Στο: *Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας*, αρ. 5, *Ιστορικόν Αρχείον Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου*, Εμμ. Πρωτοψάλτης (επιμ.), τ. Δ' (έγγραφα του 1824), Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1972, σελ. 577-578

«[...] Αυτό το έθνος σήκωσε ντουφέκι του Σουλτάνου – και δεν το υπόταξε. Εσείς θα υποτάξετε και δεν θέλετε Διοίκησιν; Και ποίον έθνος χωρίς διοίκησιν και νόμους ευδοκίμησε και δεν εχάθη; Κι' εμείς χωρίς νόμους δεν πάμε ομπρός· και δε μας γνωρίζουν και τ' άλλα τα έθνη. Θα μας λένε κλέφτες και σπαντίδους [...]

Γιάννης Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, Γιάννης Βλαχογιάννης (επιμ.), τ. Β', Αθήνα, 1907, σελ. 127-128

«Ηδίκησαν δε τους Πελοποννησίους, τους έβρισαν πολυειδώς, τους εγύμνωσαν, τους ήρπασαν τα χρήματα και τα πράγματα, όσα είχαν εις τα κιβώτιά των, κατέφαγον και επώλησαν όσα εδώδιμα εύρον εις τας οικίας των αποταμειυμένα διά την ζωοτροφίαν των οικογενειών των, αφήρεσαν και τίνων τας γυναίκας και τα παιδιά. Έπιον, επώλησαν και έχυσαν τα κρασιά των, επήραν τα πρόβατά των, τα ζώα των και τους έβλαψαν καθ' όλους τους τρόπους».

Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα*, τ. Β', Αθήνα, 1852, σελ. 185-186

«Δεν αφήκαν καμμιάς γυναίκας σκουλαρίκια ούτε κασέλλαν κλειδωμένην. Οι στρατιώται δε ούτοι ήσαν κακοήθεις και βλάσφημοι εις τον Θεόν και αυτοί και οι καπεταναίοι των, διά τούτο όχι μόνον τους ανθρώπους, αλλά και τας εκκλησίας εγύμνωσαν, διότι πολλοί από αυτούς ήσαν μαζώματα, αλλόφυλλοι και αλλόθρησκοι, δεν ήσαν μέλη Ελληνικά, αλλά μάλλον θηρία. [...] Δεν άκοέ τις άλλο τίποτε παρά στεναγμούς, χουχουλητά και κλάματα. Οι δε στρατιώται διά να βασανίζουν τον κόσμον, περισσότερον εις τα σπίτια οπου κατέλυαν, εζήτουν από τους οικοδεσπότης σουσάμι ψητόν εις την σούβλαν, ψητόν και ζάχαρι, εληές τηγανισμένες, χαβιάρι έγκαιρον διά την όρεξιν και άλλα τοιαύτα αλλόκοτα και ασυνήθιστα φαγητά εις την Πελοπόννησον, τα οποία οι χωρικοί δεν ήτο δυνατόν να έχουν, και πολύ διά τούτο υπέφερον...»

Φώτιος Χρυσανθόπουλος (Φωτάκος), *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα, 1858, σελ. 549

«Οι Ρουμελιώται, καίτοι οι περισσότεροι ήτον προσκυνημένοι εις τους Τούρκους, έτρεξαν στην Πελοπόννησον ως οι άρπυιαι εις τα πτώματα των ζώων μ' όλους όσους ηδύναντο να φέρουν όπλα και κατεπελημύρησαν αυτήν ως άλλος Δράμαλης και άλλος Ιμπραήμ και διά ποίον σκοπόν; Να πολεμήσουν τους προύχοντας της Πελοποννήσου, οκτώς ή δέκα οικογενείας! Εκείνας αι οποία εκίνησαν τον κολοσσιαίον μοχλόν της Ελληνικής εθνεγερσίας [...]

Κανέλλος Δεληγιάννης, *Απομνημονεύματα*, τ. Β', Εμμ. Πρωτοψάλτης (επιμ.) εκδ. Γ. Τσουκαλά - Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1956, σελ. 208,215

«Μικρός ήταν ο πρώτος εμφύλιος πόλεμος, μικρά και τα κινήσαντα αυτόν αίτια, μικρού λόγου και οι σκοποί του. [...] Αλλά λίαν δεινός και λίαν φθοροποιός κατήντησεν ο δεύτερος εμφύλιος πόλεμος προκειμένης όχι εφημέρου ως άλλοτε, αλλά καταστροφής και εξοντώσεως των ισχυρών της Πελοποννήσου· εξώκειλε δ' ενέκα τούτου και εις τόσην κακοήθειαν, ώστε η εις την Πελοπόννησον εισβολή των πέραν του ισθμού στρατευμάτων δοθέντων εις αρπαγήν και εις ακολασίαν, ανεκάλεσεν εις την μνήμην των παθόντων όσα κακά έπαθαν επί της εισβολής των Αλβανών οι πατέρες αυτών· η δε έκβασις του πολέμου ανύψωσε τον Κουντουριώτην και συνύψωσε και τον συνάρχοντα και συμπράκτορα αυτού Κωλέττη [...].»

Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. Γ', Λονδίνο, 1853, σελ. 175-176

«Προς το Σ[εβαστόν]: Βουλευτικόν Σώμα Σεβαστή Διαταγή του Σ[εβαστού] Υπουργείου της Αστυνομίας διατάττει την ενταύθα Αστυνομίαν σήμερον διά να με αποδιώξη εντεύθεν μετά της φαμελίας μου και να με συστήση προς τον Έπαρχον Πραστού να προφυλάττωμαι εις Λεωνίδιον. και κατά τούτο ηπόρησα μεγάλως, αγνωούσα το αίτιον. Σεβαστοί πατέρες του έθνους, διατί μία γυνή πατριώτις με τόσας και τόσας υπέρ της κοινής ελευθερίας μας θυσίας να αποκλείεται από την πολιτικήν κοινωνίαν, και να προφυλάκτεται εις έγκλειστον μέρος ως κατάδικος; [...] ποίον το αίτιον, οπου δείχνει εις εμέ τόσην οργήν η Διοίκησις; μία γυνή, ως εγώ, τι δύναται να πράξη κακόν εναντίον της Διοικήσεως; μεγάλα τα παράπονα ενός πατριώτου, όστις συνεισέφερε λόγους και έργους, διά την αποπεράτωσιν της κοινής ημών ελευθερίας [...]

Τη 20: Ιανουαρίου 1825 -

Εν Άργει

η Πατριώτις

Λασκαρίνα Δ: Βουμπουλίνα»

Από επιστολή της Μπουμπουλίνας προς το Βουλευτικό. Γ.Α.Κ. - Κεντρική Υπηρεσία, Συλλογή Γεωργίου Λαδά, Κ47_β, φ.3

«Επειδή αι πρόσοδοι τόσον των ιδιοκτητών, όσον και των εθνικών συκών και συκαμίνων δεν εκανονίσθησαν εισέτι διά νόμου και επειδή η κανονική των προϊόντων είσπραξις, και το ταμείον ωφελεί, και τας καταχρήσεις παύει,

Το Βουλευτικόν θεσπίζει

Α' εκ των συκών, των μεν ιδιοκτητών φυτευμένων εις γην ιδιόκτητον να λαμβάνεται το δέκατον. Των δ' ιδιοκτητών φυτευμένων εις γην εθνικήν να λαμβάνονται δύο εις τα δέκα. Των δ' εθνικών φυτευμένων εις γην εθνικήν να λαμβάνεται το ήμισυ.

Β' Εκ των συκαμινών, των μεν ιδιοκτητών φυτευμένων εις γην ιδιόκτητον να λαμβάνεται το δέκατον. Των δ' ιδιοκτητών φυτευμένων εις γην εθνικήν να λαμβάνονται δύο εις τα δέκα. Των δ' εθνικών φυτευμένων εις γην εθνικήν, αφού ληφθή το δέκατον, να λαμβάνεται και το ήμισυ. Η δε είσπραξις να γίνεται εις κουκούλι μεν, όταν τα φύλλα εξοδεύονται εις τον τόπον όπου και αι συκάμινοι, εις φύλλα δε, όταν αυτά μεταφέρονται εις άλλον τόπον.

Γ' Ο παρών Νόμος δημοσιευθείς διά του Τύπου να καταχωρισθή εις τον Κώδικα των Νόμων.

Δ' Ο Υπουργός της Οικονομίας να ενεργήση τον παρόντα Νόμον.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Εξεδόθη εν Ναυπλίω, τη 28 Φεβρουαρίου 1825

Οι απαρχές της συγκρότησης των φορολογικών μηχανισμών του ελληνικού κράτους. Δημοσιεύτηκε στον *Φίλο του Νόμου*, αρ. 104, Ύδρα, 23 Μαρτίου 1825

«Φίλοι της Ελλάδος,

Η αναστάσις και αι φλόγες των Κυδωνιών, η απάνθρωπος και ωμοτάτη των Χίων σφαγή, η ανέλπιστος της Κρήτης, της Κάσου, της Ευβοίας αιχμαλωσία, η απροσδόκητος των Ψαρών καταστροφή, αι πυρπολήσεις και οι ανδραποδισμοί διαφόρων της Ελλάδος

χωρίων και πόλεων, και τα εξ αυτών ελεεινά θύματα, είναι ακόμη ζωηρά εις την φαντασίαν μας.

»Είδομεν όλαι σχεδόν ημείς μητέρας αποθνήσκουσας εις τας αγκάλας των θυγατέρων των, θυγατέρας παραδίδουσας τας ψυχάς των πλησίον εις τους θνήσκοντας γονείς των, νήπια θηλάζοντα ακόμη τας νεκράς μητέρας των. Η γύμνωσις, η πείνα, το ψύχος και ο εξ αυτών θάνατος είναι τα μικρότερα και ελαφρότερα κακά, τα οποία επαρησιάζθησαν πολλάκις εις τους πλήρεις δακρύων οφθαλμούς μας. Εχάσαμεν πολλάι αδελφούς και αδελφάς, εμείναμεν άλλαι όρφαναι και χωρίς καμμίαν καταφυγήν. Δεν υπήρξεν, ίσως, δυστυχία εις τον κόσμον, την οποίαν να μην υπεφέραμεν ή ημείς, ή άλλαι ομογενείς μας. Καμμία ποιητών φαντασία, νομίζομεν, δεν ημπορεί να πλάση τα κακά μήτε τόσοσ φοβερά, μήτε τόσοσ ελεεινά, όσον ημείς πραγματικώς και τα είδομεν εις άλλας, και τα εδοκιμάσαμεν αι ίδιαι.[...]

»Και ημείς, αν και δεν δυνάμεθα κατά το παρόν να φέρωμεν εις το στήθος μας την περιπόθητον εικόνα Σας με την περιγραφήν “αι Φιλελληνίδες”, έχομεν όμως αυτήν γεγραμμένην εις τα φύλλα της καρδιάς μας, και το αγαπητόν όνομά Σας δεν θέλει λείψει ποτέ ενόσω ζώμεν από το στόμα μας.

Εν Ν<αυπλίω> 1825 Απριλίου: 17

Αι ευγνωμονούσαι φίλαι σας
Α. Ν. η Συντάκτης

Από Αιγαίου Πελάγους: Ελένη Αθανασίου, Θεοδώρα Αθανασίου, Ελένη Παναγιώτου, Μαριγώ Δημητρίου, Ελένη Γεωργίου, Κωνσταντία Γεωργίου, Αναστασία Αθανασίου.

Από Ύδρας: Βασιλική Λαζ. Δ. Τσαμαδού, Κυριακή Γ. Γκιώνη, Παναγιούλα Νικ. Σ. Μπουτούρη, Ειρήνη Δημ. Α. Μιαούλη, Μαρία Εμμανουήλ Τουμπάζη, Μαρία Ιακώβου Τουμπάζη, Κυριακή Αντωνίου Κριεζή, Ελένη Γεωργίου Σαχίνη, Ζαφύρω Παντελή Γκίκα, Μαρδίτσα Ιωα. Φ. Καλαφάτου, Κιάρια Ιωσήφ Κιάππε
Από Σαλώνων: Τασούλα Αναστ. ιερέως Μπογιαντζή, Ασिमώ Αναγνώστου Λαχανά

Από Χίου: Ανθήπη Ζ. Δράκου, Μαριγώ Νικ. Ζαραχάνη, Αργυρώ Γ. Πολιτάκη, Ειρήνη Μελιδώνη Κρήσσα, Ευφροσύνη Ρεντά εκ Κωνσταντινουπλ.

Από Αθηνών: Αικατερίνα Ν. Γεωργίου Σκουζέ, Ντουντού Θωματζίκου Λογοθέτου Από Λεβαδίας: Ροζάνη Ιωάννου Κουλουριδίδη, Ελισάβετ Λάμπρου Νάκου,

Σμαραγδώ Λεοναρδάκη Κατράκη, Ελένη Αναστ. Αναγν. εκ Λιδωρικιού»

«Προς τας Φιλελληνίδας», επιστολή Ευανθίας Καΐρη, 17 Απριλίου 1825

Παρατίθεται στο: Εύη Ολυμπίτου, *Μπουμπουλίνα - Καΐρη - Μαυρογένους. Οι γυναίκες του Αγώνα*, στη σειρά *Οι Ιδρυτές της Νεότερης Ελλάδας*, Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Τα Νέα*, Αθήνα, 2010, σελ. 115-120

Η βοή του μνήματος

Σάββατον όλο πίναμε, την Κυριακ' όλη μέρα,
Και τη Δευτέρα το πουρνόν εσώθη το κρασί μας.
Ο καπετάνιος μ' έστειλε να πάω, κρασί να φέρω·
Ξένος εγώ και άμαθος, δεν ήξερα το δρόμο,
Κι επήρα στρατες ξώστρατες και ξένα μονοπάτια.
Το μονοπάτι μ' έβγαλε σε μια ψηλή ραχούλα.
Ήταν γεμάτη μνήματα, όλ' από παλικάρια.
Έν' μνήμα ήταν μοναχό, ξέχωρον από τ' άλλα·
Δεν είδα και το πάτησα απάνω στο κεφάλι·
Βοήν ακούω και βροντήν από τον κάτω κόσμο.
«Τι έχεις, μνήμα, και βογκάς και βαριαστενάζεις;
Μήνα το χώμα σου βαρεί, μήνα η μαύρη πλάκα;» –
«Ουδέ το χώμα μου βαρεί, ουδέ η μαύρη πλάκα,
Μόν' το 'χω μάραν κι εντροπήν κι έναν καημό μεγάλο,
Το πώς με καταφρόνεσες, μ' επάτησες στο κεφάλι.
Τάχα δεν ήμουν κι εγώ νιος; Δεν ήμουν παλικάρι;
Δεν επερπάτησα κι εγώ τη νύχτα με φεγγάρι;»

Από τη συλλογή δημοτικών τραγουδιών του Claude Fauriel, *Chants populaires de la Grèce moderne*, Chez Firmin Didot, Παρίσι, 1824-1825. Σε ελληνική μετάφραση: *Δημοτικά Τραγούδια της Σύγχρονης Ελλάδας*, εκδ. Νίκας, Αθήνα, 2002, σελ. 391-392

«Από την ώρα που ήρθαμε στο Μεσολόγγι ασχολούμαστε με το να οχυρώσουμε την πόλη όσο μπορούσαμε καλύτερα με τα λίγα μέσα που υπήρχαν. [...] Επειδή όμως γύρω από την εκκλησία υπήρχαν μερικές εκατοντάδες κυπαρίσσια και ελαιόδεντρα πάνω από τους τάφους και μέχρι την πόλη, προτάθηκε να κοπούν για να μην μπορεί ο εχθρός να κρύβεται

πίσω απ' τους κορμούς, αποκόπτοντας την σύνδεση πόλεως και Εκκλησίας.

»[...] έτρεξαν όλοι οι κάτοικοι να κόψουν τα ελαιόδεντρα γύρω απ' την εκκλησία και η δουλειά έγινε γρήγορα και με ζήλο γιατί τους είχαν επιτρέψει κάθε δέντρο που κόβουν να το παίρνουν μαζί τους. Τα κυπαρίσσια όμως κανείς δεν ήθελε να τα πλησιάσει, γιατί έχει μείνει στους Έλληνες ακόμα ο μεγάλος σεβασμός και η πρόληψη γι' αυτά τα δέντρα, και έχουν την πεποίθηση ότι, κόβοντας ένα τέτοιο δέντρο, ταραίζεται και η ηρεμία αυτών που είναι θαμμένοι στον ίσκιο τους. Παρ' όλα αυτά όμως βρήκαν τον τρόπο να τα κόψουν και αυτά. Ένας Επίσκοπος έκανε στην αρχή το σημάδι του σταυρού με ένα τσεκούρι και ο λαός ολοκλήρωσε το έργο χωρίς δισταγμούς [...]

Το απόσπασμα από την τριακοστή δεύτερη επιστολή ενός ανώνυμου «αυτόπτη μάρτυρα» των γεγονότων της Επανάστασης. Παρατίθεται στο: Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Δύο πρίγκιπες στην Ελληνική Επανάσταση. Επιστολές αυτόπτη μάρτυρα και ένα υπόμνημα του πρίγκιπα Γεωργίου Καντακουζηνού*, εκδ. Ι.Ι.Ε - Ε.Ι.Ε, Ασίνη, Αθήνα 2015, σελ. 253

«Προσωρινή Διοίκησης της Ελλάδος
Η Διευθύνουσα τα της Δυτικής Ελλάδος Προσωρινή Επιτροπή
Προς
Τον Γενναϊότατον στρατηγόν Χρίστον Μακρήν
[...] Με μεγάλην μας λύπην δεν μπορούμε να σας στείλωμεν ζωοτροφίες και πολεμοφόδια, επειδή είμεθα πολιορκημένοι στενά από τον εχθρόν και δεν είναι δυνατόν να εβγάλωμεν ζώα φορτωμένα. Παρομοίως, δεν είμεθα εις κατάστασιν να σας στείλωμεν και γρόσια, επειδή εδώ ευρίσκονται πλήθος στρατεύματα και έχομεν όχι ολίγην ανάγκην διά την οικονόμησιν αυτών. Η Γενναϊότης σας όμως, ως καλός πατριώτης, ημπορείτε να εξοικονομηθήτε δι' ολίγας ημέρας, αγοράζοντες γέννημα με ιδία σας γρόσια και κρατώντες σημείωσιν, διά να τα πληρωθήτε εν καιρώ από το Ταμείον.
Κατά τα γράμματα του Εκλαμπρότατου Προέδρου, τούτην την εβδομάδα μάς έρχονται τα καράβια με την αναγκαίαν βοήθειαν. [...]

22 Απριλίου 1825, Ιωάννης Παπαδιαμαντόπουλος Μισολόγγιον Γεώργιος Κανναβός, Δ. Θέμελης Ο Γεν. Γραμματεύς (Τ.Σ.) Φ. Πλητάς»

Η έλλειψη επαρκούς τροφοδοσίας και η πείνα ως βασική σταθερά της πολιορκίας του Μεσολογγίου. *Αλληλογραφία Φρουράς Μεσολογγίου 1825-1826*, Εμμ. Πρωτονάλης (επιμ.), Βιβλιοθήκη Γενικών Αρχείων του Κράτους, αρ. 3, Αθήνα, 1963, εγγρ. 69, σελ. 92-93

«Φίλτατή μοι συμβία, ασπάζομέν σε ειλικρινώς συντα φίλτατά μας

Μισολόγγιον Απριλίου 23 1825

[...] Ήδη δε απαντώ το ευγενικό σας, εις τας 13 τρέχοντος σημειώμενο. Επεριχάρην διά την μοθητήν μοι καλή σας υγείαν. Δεν πρέπει να λυπήσαι, ούτε να φοβάσαι, αλλά μάλλον να χαίρεσαι, όπου εσίμωσα οπωσούν σιμότερα. Και φθάνοντας η διωρισμένη Μοίρα του Ελληνικού στόλου διά τα εδώ παράλια, θέλει χαλασθούν όλα τα σχέδια του εχθρού. Μην στενοχωρείσθε, ότι εγώ διά την τιμή μας, διά την ζωήν σας και ησυχίαν σας απεφάσισα και βασανίζομαι και κινδυνεύω το άτομόν μου, και διά αγάπην της πίστεως και πατρίδος αγωνίζομαι όσον δύναμαι. Όταν ακούω ότι η φαμελιά μου είναι εις ασφάλειαν και εν υγεία, αυτό με ευχαριστεί και με εμψυχώνει διά να αγωνίζομαι με γενναϊότητα. [...] Και πάλιν εγώ έχω την έγνοια σας να σας βάζω εις τον καιρόν, και ησυχάσατε, σας παρακαλώ, και μην με κεντάτε με τα γραφόμενά σας, ότι με σώνει η στέρησίς σας και τα βάσανά μου τώρα τέσσερα χρόνια. [...] Ελπίζω εις Θεόν, εντός ολίγου να λάβουν τα επίχειρα οι εχθροί και να στείλω να σας φέρω [...] εν όσω ζω δεν θέλει αφήσει την φαμελιά μου να υστερηθή, πλην οικονομία, οικονομία όσον δύναστε, ότι εξοδεύομεν και δεν εσοδεύομεν, και όταν οικονομούμε δεν μπεινούμε, και ο φρόνιμος άνθρωπος κατά τον καιρόν και κατά την περίστασιν να πορεύεται και οι υιοί μας ας μην φαντάζονται ότι τα καλά μας και τα αγαθά μας έμειναν θύμα εις την Μπάτρα, και εκτός τούτου πέντε χρόνια όπου εξοδεύομεν, την μια μεριά η αφεντιά σας και την άλλην εγώ αδιακόπως, και θησαυροί αν ήτον του Κροίσωνος ήθελε σωθούν, και ας

στοχασθούν ότι ο πατήρ τους εν τρέχει εις εμπορικές επιχειρήσεις, αλλά εις πολιτικές και πολεμικές, κινδυνεύων και εξοδεύων αδιακόπως διά την πατρίδα. Δώσε τους να διαβάσουν την μερίδον ταύτην διά να αιστανθούν, μάλιστα ο υιός μας Παναγιωτάκης όπου υψιλοφρονεί, και να έχη την ευχήν μου, να δείχνη ταπείνωσιν και ευπειθειαν, επιμέλειαν εις τα μαθήματα του διά να δίνη καλόν παράδειγμα και των αυταδελφών του και να μην καταφρονά και τα υποπλήττη, μάλιστα τον Σπυράκη όπου είναι πολλά αισταντικός και πειράζεται με το παραμικρόν, αλλά να τους αγαπά διά να τον σέβωνται και αυτοί [...]

Ηγαπητός σας σύνβιος
Ιωάννης Παπαδιαμαντόπουλος

(Επί του νότου): Τη ευγενεστάτη κυρία Ελένη Παπαδιαμαντοπούλου. Εις Ζάκυνθο»

Ο Ιωάννης Παπαδιαμαντόπουλος, πρόκριτος των Πατρών και μέλος της προσωρινής τριμελούς Διευθυντικής Επιτροπής Δυτικής Ελλάδος, γράφει στην οικογένειά του που έχει καταφύγει στη Ζάκυνθο. *Αλληλογραφία Φρουράς Μεσολογγίου 1825-1826*, Εμμ. Πρωτοψάλτης (επιμ.), Βιβλιοθήκη Γενικών Αρχείων του Κράτους, αρ. 3, Αθήνα, 1963, εγγρ. 70, σελ. 93-94

«[...] Την δε 26 αφίχθη ο Ιβραήμης έξωθεν του Μεσολογγίου και έστησε την σκηνήν του πλησίον του Κιουταχή, αφήσας μέρος του στρατού κατά το Κρυνόνερι υπό τον γενικόν φροντιστήν Βιλάλαγαν εις φύλαξιν των τροφών. Δυσηρέστησεν εις άκρον η έλευσις της νέας ταύτης δυνάμεως τον Κιουταχήν και δικαίως, διότι όλη η δόξα θ' απεδίδετο εις τον Ιβραήμην, αν ευδοκίμει η πολιορκία· αυτός δε θα κατεκρίνετο ως ανάξιος. Τον δυσηρέσκει δε και ο προς αυτόν αγέρωχος εκείνου τρόπος, διότι γαυριών διά τα κατά την Πελοπόννησον πρόσφατα κατορθώματά του, τω είπεν επί της πρώτης συνεντεύξεως, ότι ηπόρει πως διά τόσων στρατευμάτων, και εν οκταμήνω διαστήματι δεν εδυνήθη να κυριεύση την φράκτην εκείνην, δεικνύων το Μεσολόγγι, εν ο ούτος εκυρίευσεν φρούριον οχυρόν, το του Νεοκάστρου, εν ολίγαις ημέραις. Λογοτριβής δε μεταξύ αυτών σφοδράς γενομένης, τω επρόβαλεν ο Ιβραήμης να εκλέξη εν των δύο, ή ν' αναδεχθή την άλωσιν της

πόλεως άνευ της συνδρομής του εντός ενός μηνός ή να παραιτηθή, και την ανεδέχετο αυτός εντός 15 ημερών.

»Εξεμάνη ο φιλότιμος Κιουταχής επί τη θραυστομία του αντιζήλου του, εζήτησε καιρόν να σκεφθή και συγκαλέσας τους γνωστοτέρους των οπλαρχηγών του εις συμβούλιον, τοις εκοινοποίησε βαρυθυμών όσα ήκουσε, και τους εξώρκισε να μη καταισχνυνθώσι και καταισχνύνωσι και αυτόν επιτρέποντες ν' αφαρπάση άλλος την δόξαν των. Ο αρχηγός των Αράβων απεκρίθη ο Ταχήρ Αμπάζης εκ στόματος όλων, φρονεί ότι πολεμούμεν ανθρώπους ομοίους εκείνων ους επολέμησεν εν Πελοποννήσω. Ημείς εδοκιμάσαμεν τους εν Μεσολογγίω, εγνωρίσαμεν την αξίαν των, και δεν επιθυμούμεν να τους δοκιμάσωμεν εκ νέου· ας τους δοκιμάση, αν αγαπά, η Υψηλότης του, και τότε θα κρίνει περί αυτών ορθότερον [...]

Ο Ιμπραήμ αμφισβητεί την ικανότητα των αλβανικών στρατευμάτων του Κιουταχή να καταλάβουν το Μεσολόγγι. Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, τ. Γ', Λονδίνο, 1862, σελ. 316-317

«[...] Αποφάσισαν όλοι να φονεύσωμεν όλαις ταις γυναίκες, ανεξαιρέτως, και τα μικρά παιδιά επί λόγω να μη προδοθούμεν (από τας κραυγάς των), και (τότε) δέν μείνη κανένας μας (ζωντανός), και (προσέτι διά) να μη μείνουν αιχμάλωτοι εις τους εχθρούς διά να αποφύγωμεν δε την φιλόστοργον συμπάθειαν των πατέρων και αδελφών, απεφασίσθη να σφάξη ο ένας του άλλου την οικογένειαν [...]

Ο Νικόλαος Κασομούλης περιγράφει την κατάσταση στο Μεσολόγγι, λίγο πριν ληφθεί η απόφαση για την Έξοδο, *Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Επαναστάσεως των Ελλήνων από το 1821 μέχρι των 1833*, Γιάννης Βλαχογιάννης (εισαγωγή - επιμέλεια), τ. Β', Αθήνα 1941, σελ. 252-253

«Ετότες εταραχτήκανε τα σωθικά μου, και έλεγα πως ήρθε ώρα να ξεψυχήσω. Και ευρέθηκα σε σκοτεινό τόπο και βροντερό, που εσκιρτούσε σαν κλωνί στάρι στο μύλο που αλέθει ογλήγορα, ωσάν το χόγλο στο νερό που αναβράζει. Ετότες εκατάλαβα πως εκείνο

ήτανε το Μισολόγγι. Αλλά δεν έβλεπα μήτε το κάστρο, μήτε το στρατόπεδο, μήτε τη λίμνη, μήτε τη θάλασσα, μήτε τη γη που επάτουνα, μήτε τον ουρανό, εκατασκέπαζε όλα τα πάντα μαυρίλα και πίσσα γιομάτη λάμψη, βροντή, και αστροπελέκι. και ύψωσα τα χέρια μου και τα μάτια μου να κάμω δέηση [...]

Απόσπασμα από το Σχεδιάσμα Α' των *Ελεύθερων Πολιτορκημένων* του Διονυσίου Σολωμού

Σφόδρα σκιρτούν μακριά πολύ τα πέλαγα κι οι βράχοι,
Και τα γλυκοχαράματα, και μες στα μεσημέρια,
Κι όταν θολώσουν τα νερά, κι όταν εβγούν τ' αστέρια.
Φοβούνται γύρου τα νησιά, παρακαλούν και κλαίνε,
Κι οι ξένοι ναύκληροι μακριά πικραίνονται και λένε:
«Αραπιάς άτι, Γάλλου νους, σπαθί Τουρκιάς μολύβι,
Πέλαγο μέγα βράζ', ο εχθρός προς το φτωχό καλύβι»

Απόσπασμα από το σχεδιάσμα Β' των *Ελεύθερων Πολιτορκημένων* του Διονυσίου Σολωμού

«[...] Τα σύννεφα σκόρπισαν αδιάφορα και χάθηκαν στις ευχαριστίες του ουρανού. Κάθε πρωί περιμένω εδώ σ' αυτή τη θέση την ανατολή, ως το τέλος που δεν θα αργήσει. [...] Είναι αλήθεια πως δε συνήθισα ποτέ τον ήλιο να ανατέλλει, μου φτάνει όμως που ήμουν παρών όταν το έκανε. [...] Λίγα χελιδόνια πετούσαν με φούρια ανάμεσα από τις στέγες, φαίνονταν νευρικά, ίσως γιατί ετοιμάζονταν πια για το μεγάλο ταξίδι, για το Νότο. Φέτος είχε λίγα απ' αυτά η πόλη και κανέναν πελαργό, τα είχε τρομάξει ο θόρυβος των κανονιών και είχαν φωλιάσει πολύ μακριά. Όσα είχαν ξεγελαστεί και είχαν επιστρέψει στις παλιές φωλιές, είχαν πια συνηθίσει τις οβίδες και τους καπνούς και είχαν γεννήσει μικρά του πολέμου, που έμαθαν να χαμοπετούν πάνω από τρύπιες στέγες και κομματιασμένα κεραμίδια. [...] Είμαι άπλutos τρεις

ολόκληρες βδομάδες, η ντάπια μας τη νύχτα μυρίζει σαν υπόνομος. Κάπου κάπου κοιτάζω τα χέρια μου, είναι γεμάτα ρόζους απ' τις ντουφεκόβεργες, τα νύχια μαύρα, γεμάτα χόμα. Ονειρεύομαι μια βουτιά στη λιμνοθάλασσα για να καθαρίσω τα έξω μου – μέσα λάμπω ολοκάθαρος, το χρέος είναι σαν τον έρωτα, ένα σαπούνι που μοσχοβολά [...]

Ισίδωρος Ζουργός, *Η αηδονόπιτα*, εκδ. Πατάκης, Αθήνα, 2008, σελ. 345, 376

Το σταμνί το τσακισμένο

«Σαν πας, Μαρού μου, στο νερό,
Πες μου κι εμένα τον καιρό,
Να στέκω να σε καρτερώ,
Να σου τσακίσω το σταμνί
Να πας στη μάνα σ' αδειανή» –
«Κόρη μου, πού είναι το σταμνί;» –
«Μάνα μου, στραβοπάτησα,
Κι έπεσα και το τσάκισα» –
«Δεν είναι στραβοπάτημα,
Μόν' είναι σφιχταγκάλιασμα»

Από τη συλλογή δημοτικών τραγουδιών του Claude Fauriel, *Chants populaires de la Grèce moderne*, Chez Firmin Didot, Παρίσι, 1824-1825. Σε ελληνική μετάφραση: *Δημοτικά Τραγούδια της Σύγχρονης Ελλάδας*, εκδ. Νίκας, Αθήνα, 2002, σελ. 394